189 години от Освобождението на Несебър, Поморие, Бургас, Созопол, Ахтопол и Царево

НЕПОЗНАТАТА ВОЙНА

Несебър е освободен за първи път от турско робство на 24 юли 1829 г. По случай Освобождението на града два от корабите на Черноморския флот на Русия са кръстени с имената „Олга” и „Месемврия”

През настоящата година се навършват 189 г. от първото освобождение на града от турско робство. То се осъществява в резултат Руско-турската война, започнала на 14 април 1828 г. и става факт в резултат на непосредствените бойни действия във втората кампания на 1829 г.
За неговите южни райони тя започва с десанта на вицеадмирал Михаил Николаевич Кумани. На **15 и 16 февруари 1829** г. руската ескадра, командвана от вицеадмирал Кумани, включваща корабите „Императрица Мария“, „Пантелеймон“, „Пимен“ и фрегатите „Рафаил“ и „Евстафий“, заедно с три канонерски лоди, 335 оръдия, с десанта от 1162 човека завзема Созопол. На това място доброволчески отряд съдейства при освобождаването на града.

Присъствието на кораби от руския Черноморски флот в Несебърския залив под командването на адмирал Грейг има решаващо значение за освобождението на града на 23 юли 1829 г.

Скоро българите участват заедно с руснаците в щурма на редутите, а на 28 март 1829 г. отрядът, заедно с руските части, успешно отбива атаката срещу Созопол на превъзжождащия ги турски неприятел, хвърлил 4 000 пехота и 1 500 кавалерия срещу общо 3000 руси и българи, отбраняващи града. Битката е решена с масирана контраатака, турската войска е

разпръсната, оставяйки 250 убити. След този бой Созопол се превръща в основна база на руските военноморски операции до края на войната.

Атаката на руските войски срещу редута в Созопол, подпомогнати от български (созополски и странджански) въстаници през 1829 г. (по албума на Сейже и Дезарно).

Новата паметна плоча в Созопол е открита на 22 март 2009 г. Паметната плоча е в чест на събитията от Руско – турската война от 1828 – 1829 г., когато Созопол е бил освободен за 5 месеца и заедно с руските воини – моряци и офицери, в отбраната на града са участвали и местни патриоти, организирани в Созополска българо – гръцка дружина.

Един от най-забележителните морски епизоди по време на Руско-турската война (1828 - 1829 г.) се разиграва на 14 (26) май 1829 г. пред Созопол.

Тогава руският бриг „Меркурий” под командването на капитан-лейтенант Александър Иванович Казарски приема неравен бой с два турски линейни кораба, от който излиза победител - екипажът на брига успява да нанесе на турските кораби поражения по корпусите, рангоута и такелажа, които ги принуждават да прекратят боя и преследването на малкия руски ветроход.

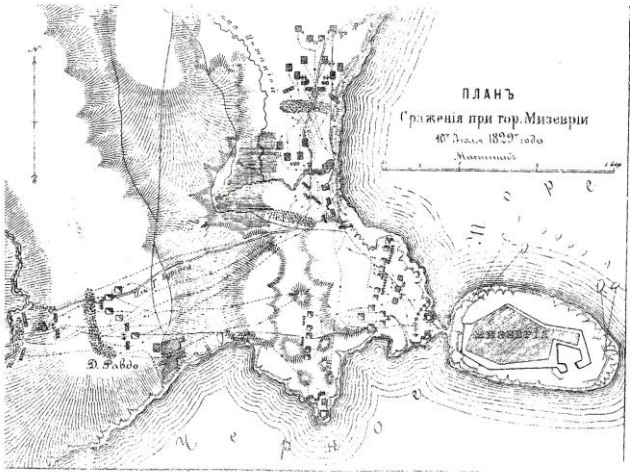

Фелдмаршал-генерал Иван Дибич и генерал Логин Рот, план на бойните действия по суша и море към 23.07.1829

През лятото на същата година след преминаването на Балкана от армията на генерал Дибич с корпуса на генерал Рот (с поддръжката на флотата) навлиза в Месемврия. Бойните действия започват на **23 юли 1829**, когато привечер към Несебър под командването на генерал-майор Ото Вахтен настъпват 3 полка улани заедно с пехота и артилерия. Градът е обстрелван залпово и от корабите на руската флота, които се намират в несебърския залив.

Оценявайки обстановката като безнадеждна

Осман паша решава да се предаде безусловно заедно с командвания от него гарнизон, наброяващ 2 906 войници. Преди завземането на Несебър са освободени Гьозекен, днешният Обзор, Пальо баня, сегашното с. Баня, Ерекликьой, несъществущото днес с. Иракли, овладяват стратегическите височини на нос Емине. Ето как са описани тези събития от **Николай Епанчин**, смятан за най-добрия хронист на Руско-турската война 1828-1829.

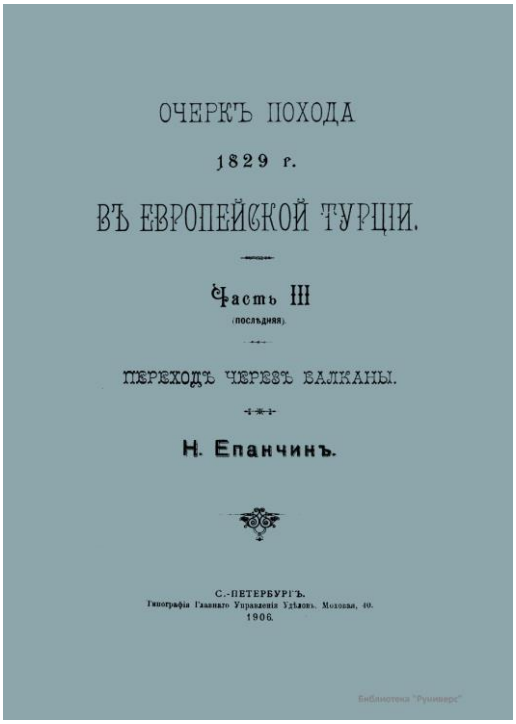
ОЧЕРКЪ ПОХОДА

1829 г.

ВЪ ЕВРОПЕЙСКОЙ ТУРЦІИ.

Часть III

(послѣдняя).

ПЕРЕХОДЪ ЧЕРЕЗЪ БАЛКАНЫ.

Н. Епанчинъ.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.

Типографія Главнаго Управленія Удѣловъ. Моховая, 40.

1906.

Хрониката на събитията са освобождението на Несебър започва от 22 юли: „Колоната на гененерал Рот безпрепятствено се спусна от Емине към Манастир кьой. Преминавайки през гората,в редовете на войската се чуваха възторжени викове при вида на корабите от нашата флота, чиито знамена се развяваха в Несебърския залив под командата на адмирал Грейг.

По това време в залива са линейните кораби „Париж", „Пимен" и „Пармен", фрегатите „Поспешни", „Щтандарт" и „Флора", бригът „Орфей", бомбардирските кораби „Подобни" и „Опит", както и една шхуна. Дълго гърмя възторженото „ура", което ехото препращаше многократно в емонската гора".

Прекрасна беше тази минута от моя живот, когато чух всичко това от самия връх на Балкана, пише по-късно в мемоарите си главнокомандващият Дибич.
По време на прехода до Манастиркьой колонота на Рот не среща никакви сериозни препятствия до самото село, където съпротивата на войската от босненския корпус, командаван от Абдурахман паша е преодоляна в движение. Главната част на този корпус в състав до 7 000 войници имала задачата да охранява крайбрежните селища, южно от Обзор, както и да осъществява блокадата на Созопол. Отстъпвайки от Св. Влас, тя заема рубежа по десния бряг на река Инджекьой (днес Хаджийска), северно от Несебър.
Оценявайки обстановката, генерал Рот издава заповед за атакуване на неприятелските позиции. Въпреки по-малката численост на руската войска, която предполагала изчакване на основните сили,
атаката се оказала изненадваща
и предизвикала бягство на войниците от турския корпус, които отстъпили в две направления - към Бургас и към Несебър.
Развивайки настъплението, казашки полк под командването на Яков Бакланов започва преследване на отстъпващите турци по пътя към Бургас, а три уланси полка под командването на генерал-майор Ото Вахтен настъпили към Несебър.
За първия ден на настъплението в руски ръце попаднали 3 оръдия, 9 бойни знамена и 800 пленени турски войници. Напускайки позициите си, турците изоставят още две оръдия от батареите, предназначени да охраняват несебърската корабостроителница.
В края на **23 юли** руските войски атакуват редутите пред Несебърския провлак и принуждават една част от турците да отстъпят позициите си, прибирайки се зад крепостните стени, а други се предават. Разполагайки артилерията си на възвишенията над провлака,
генерал Рот има господстващо положение за обстрел
над града. Такава възможност има и руската ескадра, чиито оръдия са насочени към несебърската крепост.
При тези обстоятелства генерал Рот изпраща до командващия гарнизона предложение за предаване на града, на което Осман паша изразява съгласие, че ще сложи оръжие, но при условие, че му бъде дадена възможност да напусне града заедно с командваните от него 2 906 войници. След като му е отказано, той моли да му дадат време до другата сутрин да обмисли предложението, а и за да убеди и най-важните чиновници в града за безусловното сдаване на несебърската крепост.
Рот изпраща на три пъти парламентьори при коменданта на града с искане гарнизонът да се предаде. Третият път генерал Рот е категоричен в искането си. Оценявайки реалната обстановка, Осман паша приема условията, продиктувани от русите, а именно:

1. Гарнизонът на крепостта се предава безусловно в плен.
2. Оръжието, намиращо се в крепостта, се предава на русите, като си оставя само личното оръжие на старшите офицери.
3. Осман паша и неговите чиновници се евакуират в град Одеса.
4. Имуществото на гражданите остава неприкосновено.
5. Турците в град Мисимври не ще се подлагат на обиди от страна на победителите.

След размяната на условията с подписването от Осман паша, на разсъмване - в 5,45 ч. на 24 юли пашата връчва ключовете на града и се предава в плен заедно с целия гарнизон от 2 906 войници и офицери и всички най-висши чиновници.

Част от войниците се опитват да напуснат града по море с лодки към Поморие, но руският бриг „Орфей" проваля евакуацията още в самото начало.

Осман паша наистина се предава без никаква съпротива

и безусловно. Но той няма избор. Гарнизонът, командван от него е подложен на мощен руски натиск и по суша и по море. Турското командване смята, че Балканът е преминат от 100-хилядна руска войска. Епанчин цитира турско разузнавателно донесение до Осман паша, според което:

„В района на Манастир кьой по-скоро може да се преброят листата на дърветата, отколкото шапките на руските войници".

Ефектът от това донесение се усилва, когато турските офицери гледат от стените на Несебър отраженията във водата на многото огньове на руския лагер в Св. Влас. Независимо и въпреки това Осман паша изпитва колебания да предаде безусловно гарнизона. Генерал Рот е опитен командир и отчитайки ситуацията се подготвя да

премахне и най-малкото колебание у противника

към безусловна капитулация. През нощта на 23 срещу 24 юли той разполага две батареи на завзетите от турците височини в началото на провлака, готови да осъществяват артилерийска канонада срещу противника.

От морето руската флота открива оръдеен огън и още в самото начало петият снаряд, изстребян от кораба „Подобни" успява да взриви основният барутен погреб на гарнизона, което предизвиква всеобща паника. Най-вероятно това обстоятелство е последното, изпарило колебанията и нерешителността на Осман паша за безусловна капитулация.

Междувременно, още преди обявяването на капитулацията, руските моряци с няколко лодки успяват да дебаркират на полуострова.

При завземането на Несебър, освен живата сила са пленени още: 19 оръдия, 10 бойни знамена и значителни запаси от продоволствия. Данните са цит. по Епанчин.

Друг хронист, пряк участник в бойните действия - **Николай Лукьянович**, е по-обстоятелствен в сводката за бойните действия на **23 и 24 юли**.
Той отчита и завзетите оръдия от Санктпетербургския и Харковския улански полкове и при това положение военните трофеи възлизат на: 29 оръдия, 1 корвета и 21 знамена, към които прибавя и: 1 дву - бунчужен офицер (генерал-лейтенант), 12 бим-баши (майори), 4 юз-баши (капитани), повече от 100 нисши офицери и висши чиновници и 2 906 войници. Тази хроника е публикувана за първи път през 1847 г.
За събитията от **24 юли** пише и Маргаритис Константидис. В неговата книга „Месемврия Евксинският понт", излязла от печат през 1945 в Атина се отбелязва, че след капитулацията на несебърския гарнизон митрополит Калиник, заедно с клира и народа, посреща в града генерал Рот с униформа, бродирана със злато и му предложил върху сребърен поднос хляб и сол. След това шествието с развяващи се хоругви се отправя към действащия катедрален храм, където Калиник отслужил
молебен за добър изход на войната
за руската армия. За комендант на града е назначен генерал Иван Бесанов, който изпълнява длъжността в продължение на 9 месеца.
На **24 юли** 75 матроси (според други документи 45 моряка) от 20-оръдейния бриг „Орфей" под командването на капитан-лейтенант Егор Иванович Колтовски извършват десант на поморийския бряг и успяват да завземат града, пленявайки 14 оръдия, 1 мортира, почти завършена 22-оръдейна корвета, 3 погреба с оръдейни муниции и голям склад, пълен със сол.
Веднага след изтеглянето на турците 15 граждани на Анхиало се добират с лодки до стоящия недалеч на брега на руския бриг „Орфей". Те съобщават на командира Колтовский, че войската на Абдулрахман паша, командващ всички османски отряди по крайбрежието, е напуснаха града, като оставя около 50 войници за поддържането на реда. От гражданите са формирани артелерийски разчети, които заемат изоставените османски батареи, други са включени в осигуряването на реда в града, трети се вливат в руски сухопътен отряд или образуват разузнавателни групи.
Ден по-късно под обединеното командване на генерал-майор Андрей Нобел авангардът на 6 армейски корпус от 1 бригада на 1 уланска дивизия, в чиито състав са Санктпетербургския и Харковския улански полкове, преодоляват съпротива на турците в бургаския гарнизон и освобождават града на 25 юли, а главните сили на корпуса още преди това се отправят към Айтос.
На **25 юли** главнокомандващият руската армия генерал Иван Дибич се качва на флагмана на руската черноморска ескадра - линейният кораб „Париж" откъдето изпраща до руския император Николай I в Санкт Петербург телекс с тест:

„Победоносните знамена се развяват над стените на Месемврия, Анхиало и Бургас сред население, което посреща нашите храбреци като освободители и братя”.

Още тогава, в отговор на донесението на Дибич императорът Николай I удостоява главнокомандващия с титлата „граф” и почетната приставка към фамилията „Забалкански”. По случай освобождението на Несебър и именният ден на великата княгиня Олга Николаевна главнокомандващият Дибич и адмирал Грейг решават два от корабите на руския Черноморски флот да носят, освен името на Олга, и името „Месемврия”.

Още на същия ден корабът на корвета „Олга” е бил спуснат на вода, а на командира на фрегата „Щандарт” капитан-лейтенант Ушаков е бил възложен за достроряването й. На 31 юли със заповед са определени 97 матроси и старшини от 36 флотски екипаж за команда на корвета „Олга”. Започнала работата по достроряването, която не приключила до заминаването на главните сили на Черноморския флот за Севастопол. Преди заминаването на Русия адмирал Грейг издава заповед на 30.09.1829 г.: „1. Отлага достроряването на 24-оръдейната корвета „Олга” до пролетта на 1830 г. 2. На корветата да останат през есента и зимата командирът му, капитан-лейтенант Полозов, един офицер за негов помощник и 28 матроси и старшини със задача да охраняват кораба. 3. За командния състав се намират подходящи помещения в града”.

180 г. по-късно при разкопки около храма „Йоан Кръстител” отново се заговорва за корветата „Олга” с надгробната плоча на надписа: „Тук е погребан командира на пленения турски корвет, наричан „Олга”, капитан-лейтенант Полозов”.

Първата корвета „Олга” с 24 оръдия е пусната на вода през м. септември 1829, а вторият - аналог на знаменитата фрегата „Палада” - „Месемврия”, с 60 оръдия, през м. ноември 1841 г.

Войната през 1829 г. завършва победоносно за Русия. След подновяването на Одринския договор на 14.09.1829 г. руските войски остават тук още 9 месеца – до изплащане на първата част от военната контрибуция. Те са разположени в областта на юг от Балкана, между Сливен и Черноморското крайбрежие. Главната квартира е настанена в Бургас, флотът - в Созопол, а командването на VI армейски корпус на генерал Рот в Анхиало. Презимуването на войските е използвано от местното население за възстановяване на част от загубите и разрушенията, нанесени от военните действия.

В аналите на руската военна история операцията по освобождаването на Несебър, проведена на **23-24 юли** 1829 г.,

се посочва като блестящ пример

за взаимодействие на сухопътните и военноморските сили. За нейното реализиране се отчита се изключителният принос на такива знаменити пълководци като:

Бакланов Яков Петрович, **Грейг** Александър Самойлович, **Дибич-Забалкански**, Иван Иванович, **Епанчин** Николай Алексеевич

Казарски Александър Иванович, **Колтовски** Егор Иванович, **Рот** Логин Осипович, **Сребряков** Лазар Маркович, **Юшков** Александър Иванович.

В тяхна чест в Русия са издигнати паметници, улици и булеварди носят имената им, изписани са със златни букви и на паметни плочи. В Созопол има най-малко два паметника от Руско-турската война през 1829 и 1878 г., в Несебър все още няма никакъв.

Максим МОМЧИЛОВ

Библиография

1. Н. Лукьянович. Описание турецкой войны 1829 г. Санкт Петербург, 1847, с. 45-51

2. Н. Епанчин. Очерк похода 1829 г. в Европейской Турции, изд. в Санкт Петебург, 3.1907, с. 66:

„Османците се бавят повече от месец, преди да предприемат опит да си върнат Созопол. През това време силите под руско командване в града нарастват до 3 000 бойци, в това число и Созополската българска дружина от 1000 души на Стойко Маврудов от тракийски доброволци. На 28 март турска войска от 4 000 пехотинци и 1 500 конници напада укреплението пред града, отбранявано от един руски батальон със силна артилерия на сушата и на корабите от ескадрата на Кумани. Битката е решена с масирана контраатака на руския резерв. Турската войска се пръсва, оставяйки 250

убити. След този бой Созопол се превръща в основна база на руските военноморски операции до края на войната. През април в пристанището се разполагат основните сили на Черноморския флот начело с адмирал Александър Грейг. От Созопол той парализира турското снабдяване по море и съдейства на прекосилата Стара планина армия на Дибич при превземането на Месемврия и с доставка на провизии".

3. А. А. Смык. Черноморский флот в русско-турецкой войне 1828 – 1829 годов. Дриновський збірник. Том V. 2012, стр. 332 – 333:

Един от най-забележителните морски епизоди по време на Руско-турската война (1828 - 1829 г.) се разиграва на 14 (26) май 1829 г. пред Созопол. Тогава руският бриг „Меркурий" под командването на капитан-лейтенант Александър Иванович Казарски приема неравен бой с два турски линейни кораба, от който излиза победител - екипажът на брига успява да нанесе на турските кораби поражения по корпусите, рангоута и такелажа, които ги принуждават да прекратят боя и преследването на малкия руски ветроход.

4. Ф. Фонтон. Дипломат към действащата армия,... Военные письма из главной квартиры Дунайской армии в 1828 и 1829 г. Автор на текста е видният руски дипломат от кариерата от френски произход Феликс Петрович Фонтон. Своите наблюдения той оформя като писма до приятеля си Павел Иванович Кривцов, който по онова време е секретар на руското посолство в Прусия. А Фонтон през цялата война е в дипломатическата служба в Главната квартира на командваната от генерал Дибич Дунавска армия.След Шумен Фонтон пише за Еркеч.

От неговият разказ може да се проследи не само хода на войната до подписването на Одринския мир, но и бита на българите през земите на които минава и пребивава руската армия и по-специално в Разград, Шумен, Варна, Сливен, Месемврия, Айтос, Бургас, Анхиало, Факия и др. Фонтон е тънък наблюдател и отбелязва неща, които редица чуждестранни пътешественици, минали през нашите земи не са забелязяли.

Той влиза в пряк е тесен допир с българите и те споделят не само своите стремежи към освобождение, но и страховете от бъдещето, когато руската армия ще се оттегли. Тези страхове, както пише Фонтон, наистина се оправдават, тъй като в обратния път след подписването на мирния договор, той вече преминава през напълно обезлюдени български селища. Ето какво пишат за Еркеч, на връх Балкана, 23 юни 1829 г.:

Погледни на картата, къде се намира Еркеч. Ние сме на връх Балкана! Нашите палатки са поставени между разкошен храсталак и миризливи пъстри цветове. Където и да се насочи окото, навред се открива безкраен изглед. От дясна страна стърчат стръмни, белеещи се скали и се виждат страхотни клисури сред издигналите се на запад върхове на Балканския гребен. Пред нас се разстила хълмистата долина на Румелия, покрита с богати села и блестящи от слънчевите лъчи разкошни, пъстри полета, по които окото различава прелестните диви, но изобилни розови храсти. От

лява страна морето скрива своята привична свирепа мрачност под ярка, огледална, лъжлива тишина. То със спокойни вълни мие пленителните брегове на заливите и протегнатите в морето многобройни носове, като ни позволява да разпознаваме в мъгливата далечина пазещите отвърстието на Босфора скали. Ти ще можеш да си представиш, какви чувства и мисли се зародиха у нас при вида на тази картина. Но за какво мечтая аз? Това бе простително преди хилядо години, когато Европа, препасана със светия кръст, нахлу в единодушни маси в Азия, за да спаси от ръцете на неверните светата люлка на хри¬стиянското образование. Но сега!... За това не бива и да се мисли. По-голямата част европейци дори е забравила, че Цариград се е наричал Константинопол. Мнозина само твърдят Истамбул като турско название на града, без да знаят, че думата Истамбул е съставена от три изопачени гръцки думи: εις την πολην ИЛИ, както гърците изговарят, истин болин, по латински ad urbem, в града. Но няма смисъл да влизам в празни разсъждения: да става, каквото има да става. Сега е време да ти разправя, как ние попаднахме тук. Много просто. Ще видиш, че в същност ще излезе както с яйцето на Христофор Колумба. Както казват французите, когато дъщерята се зажени, всички я обикалят. Ридигер, като пристигна на 6 число пред Кьопрюкьой и видя, че турците са се укрепили и имат намерение да защищават мястото за преминаването, направи само фронтова демонстрация, а в същото време изпрати един отряд в обход. Този отред премина Камчия и потегли за Чаламали (Чалъмахле, б. пр.); турците, като забелязаха това, изоставиха укрепленията и оръдията след непродължителна защита и се скриха в клисурите. Действувайки според инструкциите, Ридигер незабавно съобщи за това на генерал Рот, който с Шестия корпус трябваше да извърши преминаването при Дервиш Ован, като прибави, че той следва по десния бряг на Камчия, за да нападне по такъв начин от фланг и в тил турците, бранещи Дервиш Ован. Ти можеш да разбереш, защо това известие бе неприятно на генерал Рот. Той искаше да завладее с бой мястото за преминаването преди пристигането на Ридигера. Камчия беше там значително дълбока, а и едничкото само място, удобно за преминаване, се намираше под картечния обстрел на разположилата се от дясна страна силна турска батарея.

Генерал Рот заповяда изпърво да се размести на позиции артилерията, но гъстата гора пречеше на нейните операции. Турците ни отговаряха с успех от своята батарея. Генерал Рот не се отказа от своето намерение, поръча на командира на дивизията генерал Вилъминов на всяка цена да постави понтонен мост. Генерал Вилъминов възрази, че това ще причини излишна загуба на хора, когато още с пристигането на генерал Ридигера турците ще бъдат принудени без един изстрел да напуснат своите укрепления. Генерал Рот прие тази забележка не само със свойствената му грубост, но дори с неприлични изрази. Знаейки дълга на честния воин, генерал Вилъминов,

без да каже нито дума, сам предвождащ Челния отред, съвместно с понтонната команда се запъти към брега и под най-силен картечен огън лично ръководеше постройката на моста, а по-сетне пръв начело на колоната премина моста. Турците не издържаха натиска, като оставиха укреплението в наши ръце, но загубата от наша страна беше значителна и толкова по-чувствителна, че тя бе ненужна, защото подир два часа пристигна генерал Ридигер. Вилъминов след свършването на тази операция се рапортува като болен, а с пристигането на главнокомандующия подаде рапорт за освобождаване от командуването на дивизията, Вилъминов е тъй наречения генерал Ермоловски. Той е почитан и обичан в Кавказкия корпус за своята храброст, за своя ум и за вежливото си държане със своите подчинени.
Главнокомандующият Дибич поради всички тези причини искаше да го задържи в армията. Той се помъчи да заглади случката по всякакъв начин, но не успя. Не мога да кажа, че това произшествие увеличи популярността, с която генерал Рот се ползува в армията. Както и да е, след преминаването на Камчия Шести и Седми корпуси продължиха своите действия. Първият по бреговия път достигна днес върха на Балкана при Палюбан и утре се спуща към Месемврия. А пък генерал Ридигер се движи от Еркеч по посока към Румиликьой и Айтос, дето, казват, стоял турският отряд. От на¬шата височина ние виждаме в морето няколко наши военни параходи, пристигнали от Созопол. С тяхна помощ ние сигурно лесно ще завладеем Месемврия, Анхиало и Бургас, които, казват, били заети и укрепени от турците. Ще видим, кога утре ще се спуснем в долината. **Прощавай.**

5. Н. Епанчин. Очерк похода 1829... с. 68
6. Н. Епанчин. Очерк похода 1829... с. 69
7. Н. Лукьянович. Описание турецкой войне 1828-1829 г. Санкт Петербург.1847, 4 на с.26
8. Н. Епанчин. Очерк похода 1829 ... с. 71:
През пролетта на 1829 г. крейсирайки съвместно с фрегатата „Щтандарт“ и бригът „Меркурий“, участвал в обсадата на Месемврия и завзел Анхиоло. Повишен в чин капитан 2 ранг и назначен за командир на 44-те оръдия на фрегата „Поспешни“. С фрегатата си Колтовски овладява Василико и участва в завземането на Ахтопол и на 7 август в състава на отряда атакува крепоста Инада.
„Поспешни“ е срещу централния редут № 3. Подавяйки своя огън на турската отбрана, Колтовски стоварва десант и след 2 часа завзема редута, а на 11 сепетември 1829 г. награден с орден Свети Георги, 4 степен.
9. В. Д. Конобеев. Българското националноосвободително движение. Идеология, програма, развитие. С., 1972, с. 246
10. Р. Боев. Българите в Руско-турската война от 1828 - 1829 г. Известия на Националния военноисторически музей, т. IV, С., 1980. с. 29
11. Ф. Фонтон. Дипломат към действащата... с. 297